

(NE)ZABUDNUTÍ

Považské osvetové stredisko v Považskej Bystrici každoročne pripravuje niekoľko podujatí nesúcich mená významných osobností, ktoré sa narodili alebo pôsobili v našom regióne - O cenu Dominika Tatarku, Duchajovej jablonka, Memoriál Jozefa Baroša, Gavlovičovo Pruské, Koyšove Ladce, Kýčerského spievanky.

V tejto, kultúre nie naklonenej dobe, keď nevieme či sa jednotlivé podujatia v tomto roku uskutočnia, si osobnosti nášho regiónu budeme postupne pripomínať.

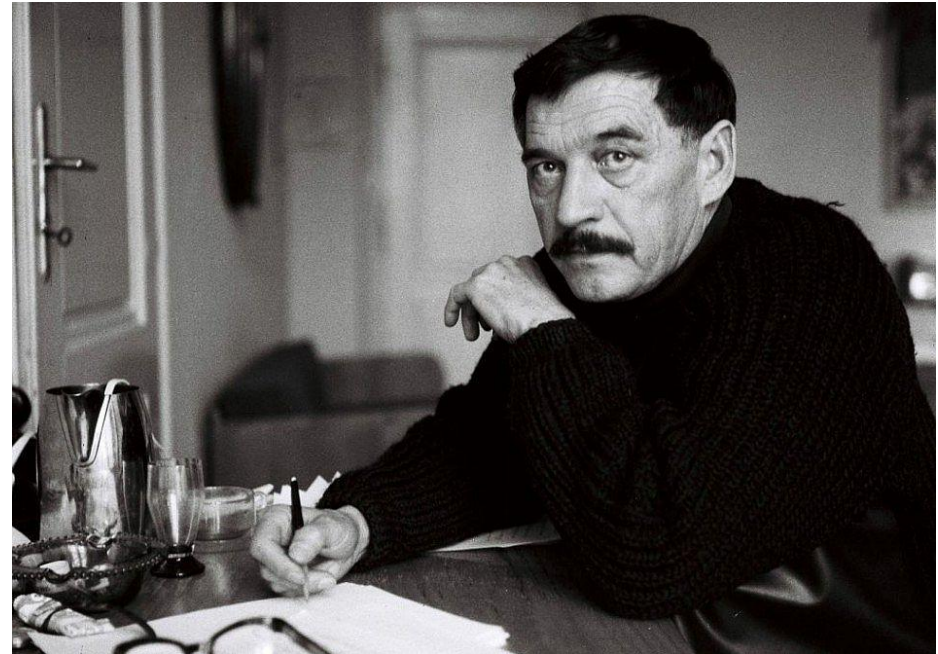
V spolupráci so Základnou školou Dominika Tatarku, obcou Plevník-Drienové, Považskou knižnicou a Miestnymi odbormi MS v Považskej Bystrici a Plevníku-Drienovom organizujeme celoslovenskú literárnu súťaž **O cenu Dominika Tatarku**.

DOMINIK TATARKA

sa narodil 14.marca 1913 v Plevníku-Drienovom. Rád sa štylizoval do obrazu „karpatského pastiera“. Vyrastal ako polosirota, pretože stratil otca na frontoch prvej svetovej vojny. K matke, ktorá ho s ťažkosťami vychovala a dala študovať, prilnul horúcou láskou. Svedectvo o nej vydal vari v každej svojej knihe. Bol predposledný z ôsmich detí. Mal sedem sestier. Otec spisovateľovej matky sa volal Časnocha. Bol to karpatský gazda, ktorý mal ovce a bol aj dedinským učiteľom. Svojho otca však nepoznal. Nezostala mu po ňom žiadna fotografia, čo mu po celý život chýbalo.

Nadaný chlapec z dedinskej chalupy, ktorý v detstve nevidel ani knižku a všetko na svete sa dozvedel od ľudových rozprávačov, sa dostal na štúdiá. Najprv do Nitry a potom do Trenčína. Tam zložil maturitu. Potom si to namieril do Prahy. Študoval na Karlovej univerzite v rokoch 1934 až 1939.

Počas štúdií v Prahe mu do cesty prišla skvelá náhoda. Tá náhoda, ktorá miluje pripravených. Ako francúzštinár sa chcel dostať k prameňom. Našiel si cestu do Francúzskeho ústavu, kde bola vynikajúca knižnica. Tam sa zoznámil s Josephom Pasquierom. Bola to požehnaná známosť, pretože po skončení štúdií získal jeho prostredníctvom štipendium do Francúzska za rozbor diela André Cheniera. A tak sa mu, ako pripravenému, dostalo milosti osudu. Stal sa nielen plodným študentom Karlovej univerzity v Prahe, ale študoval aj na SORBONNE v Paríži. Vtedy sa práve písal rok 1938. Paríž dal Tatarkovi všetko, čo môže dať mladému človeku na začiatku tvorivej cesty. Tu sa zoznámil aj s literárnym existencializmom a jeho vplyv v Tatarkových prózach cítiť. Tatarka bol Parížom navždy urieknutý.

Po návrate z Francúzska sa stal stredoškolským profesorom v Žiline a v Martine. Ako gymnaziálny profesor francúzskeho a slovenského jazyka dal sám seba do služieb mladej slovenskej generácie študentov. A musel začať od základov. Najprv kládol študentom do ruky ním zostavené čítanky, ktoré vydala Matica slovenská. Okrem toho sa stával v dvadsiatich siedmich rokoch tým, čím chcel byť už dávno – slovenským spisovateľom.

Dominik Tatarka pôsobil v Žiline v rokoch 1939 – 1941. V rokoch 1941 – 1944 pôsobil ako profesor slovenčiny a francúzštiny v Martine. Ako člen Revolučného národného výboru v rokoch 1944 – 1945 sa zúčastnil príprav SNP a po ústupe do hôr pôsobil ako partizán v Turci a na Liptove.

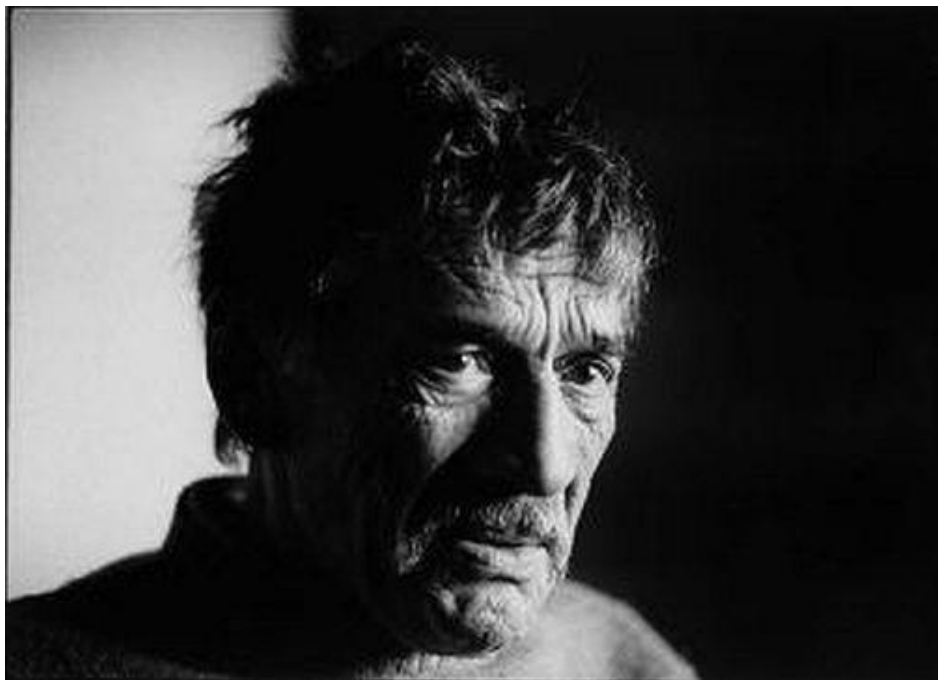
Po vojne sa stal redaktorom Národnej obrody nakladateľstva Pravda, Tatran a funkcionárom spisovateľského zväzu. Popri prozaickej tvorbe sa intenzívne venoval i publicistike, ktorá tvorí neodmysliteľnú súčasť jeho diela.

Dominik Tatarka je veľkou osobnosťou slovenskej literatúry. Zaoberal sa aj moderným slovenským výtvarným umením.

Ako jeden z mála slovenských umelcov si uchoval občiansku integritu, bol bytostným demokratom, človekom dialógu a nikdy nekončiaceho rozhovoru. Svojim životom potvrdzoval koncepciu slobodného človeka. Bol mimoriadne náročný nielen k sebe, ale podobnú náročnosť vyžadoval aj od svojho čitateľa. Hĺbky jeho myšlienok nie je možné pri letmom čítaní obsiahnuť. Jeho nežný, láskavý vzťah k človeku sa zdanlivo strácal v zložitosti štýlu. Jeho diela patria k najkritickejším výpovediam o vtedajších ťažkých časoch a sú poznačené hľadaním hlbokej ľudskosti. Bol nekompromisným kritikom a zachoval si časť slovenského spisovateľa.

Najproblematickejším obdobím boli práce 70. a 80. roky. Po vylúčení Tatarku zo Zväzu slovenských spisovateľom a podpísaní Charty 77 bolo jeho dielo dôsledne vyradené nielen z evidencie verejných knižníc, z oficiálnych programov slovenských vydavateľstiev, zo stránok novín a časopisov, ale bežná aj z literárnej histórie. Na jeho 70. narodeniny si spomenula iba hrstka českých priateľov, ktorí vydali zborník Písačky pro Dominika Tatarku.

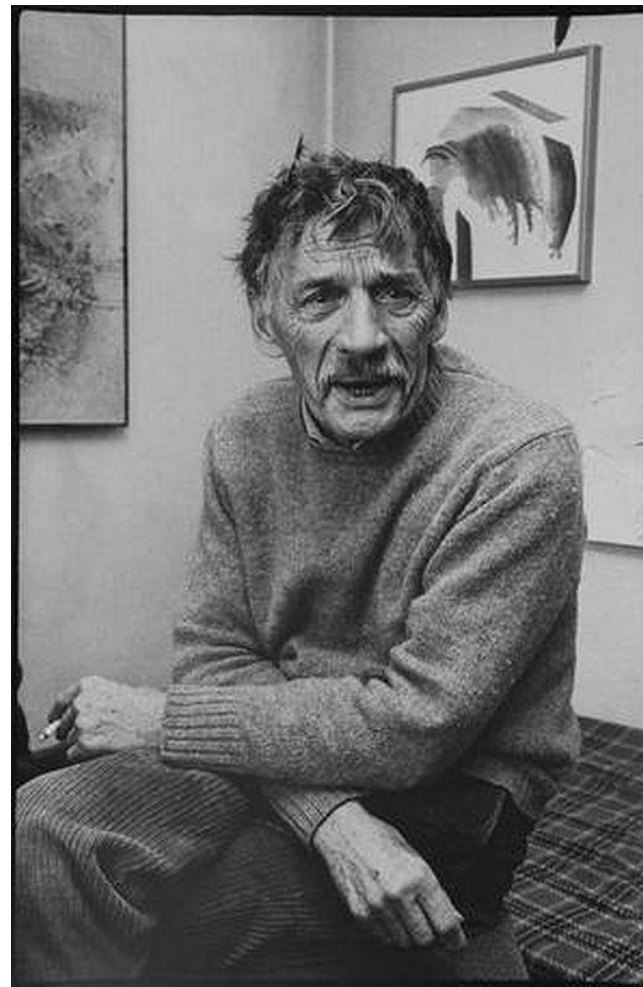
Od roku 1970 pracoval ako pomocný robotník v lesnom závode, značkoval cesty a označoval choré stromy. Ale aj to sa videlo komusi ako pridobrá robota, preto ho preradili za zberača odpadkov. Od roku 1971 ako invalidný dôchodca...“vyhnanec z národa a z vlastnej tvorby“... , sa stal predmetom neustálej pozornosti politickej polície a jej šikanovania. ŠtB mu zabavila osobné písomnosti, rukopisy a korešpondenciu. Aby si nezúfal, aby vydržal, zachraňoval sa písaním, v ktorom našiel východisko z nesmiernej samoty.

Celá časť jeho života a diela bola cestou proti moci, násiliu a neľudskosti. Nezlomili ho, neumlčali, nekúpili. Obhajoval duchovné poslanie umenia a literatúry. Bol obrancom zdravého rozumu a pravdy. Dominik Tatarka zomrel po dlhoročnom utrpení v Bratislave 10. mája 1989. Pochovaný je na Martinskom cintoríne v Bratislave.

Do literatúry vstúpil prózami Cesty a Záchvevy duše, uverejnenými roku 1935 vo Svojeti, krátko nato systematicky publikoval v Slovenských pohľadoch. Knižne debutoval súborom noviel a poviedok V úzkosti hľadania (1942). V siedmich prózach zbierky analyzoval vnútorné mravné a existenčné otázky človeka, ktorý "hľadá" stratené istoty. Novelistické príbehy sa často dostávajú do polohy mýtu alebo podobenstva.

Obraz človeka poznačeného vojnovým rozkladom spoločnosti Tatarka vykreslil v románe Panna zázračnica (podľa tiráže 1944, v skutočnosti vyšla v máji 1945). Úzkostný životný pocit otrávenosti vojrovej generácie si postavy vyvažujú náhradnou životnou aktivitou.

Vonkajší rámec situácií tvoria bratislavské romantické zákutia (ulice, krčmy, ateliéry a pod.), kde sa uskutočňujú výstredné schôdzky básnikov, maliarov a iných bohémov. V románe sa tragické motívy presúvajú do snovej polohy fantastiky, hravej obrazotvornosti, čo je postup blízky surrealizmu a experimentálnej próze, s prevahou reflexívnych a psychologických prvkov. Podľa Tatarkovho scenára nakrútil Štefan Uher roku 1966 rovnomenný film.

Po roku 1945 sa Tatarka viac sústredil na zažitú skutočnosť, ku ktorej sa usiloval priblížiť zmenou tvorivej metódy. V románe *Farská republika* (1948) sa stavia do pozície dôsledného kritika spoločenských, politických a kultúrnych pomerov v slovenskom štáte. Roku 1950 sa prvýkrát dostal do sporu s oficiálnou cenzúrou. Jeho knižný výber poviedok a fejtónov *Ľudia a skutky* zošrotovali. V tom istom roku mu však priniesol úspech román *Prvý a druhý úder*, ktorého hlavný predstaviteľ Štefan Reptiš sa stal prototypom robotníckych postáv zúčastňujúcich sa na obnove vojnou zničenej krajiny. Roku 1954 vydal román *Radostník* s tematikou združstevňovania dediny a o rok neskôr budovateľský román *Družné letá*. Vo všetkých troch dielach Tatarka splatil daň dobovému schematizmu.

V knihe reportáží z Francúzska, Anglicka, Švajčiarska a Mongolska *Človek na cestách* (1957) vychádzal predovšetkým z úvahovej konfrontácie sveta a domova. Radikálny obrat v jeho tvorbe znamenala kniha dvoch noviel *Rozhovory bez konca* (1959). Jeho pohľad na človeka sa zakladá na úvahách a osobnej retrospektíve s dôrazom na odhaľovanie zmyslu života (*Kohútik v agónii*) a význame mravnej obete (*Ešte s vami pobudnúť*). V komornej novele *Prútené kreslá* (1962) vychádzal z osobných zážitkov počas štúdií v Paríži pred druhou svetovou vojnou. Dominuje v nej hodnota ľudského porozumenia a lásky k žene. Ešte ďalej sa v tomto smere dostáva v satire-pamflete *Démon súhlasu* (1963), ktorej prvá časť vyšla časopisecky začiatkom roka 1956. V osobe rozprávača Bartolomeja Boleráza využil viaceré autobiografické črty.

V rokoch normalizácie, keď Tatarku doživotne vykázali z oficiálnej literatúry, vďaka kontaktom so spoločenstvom Charta 77 svoju literárnu tvorbu veľmi silno zosobnil. Písal akoby nekončiaci denník, v ktorom otvorene hovoril o tom, čo prežíval, vnímal, cítil, o čom premýšľal, s čím alebo s kým žil. Ide do značnej miery o dokumentárny záznam obohatený o sprievodné (existenčné) reflexie. Zásluhou editora Jána Mlynárika z týchto textov vznikla voľná trilógia *Písačky*. Prvá časť samizdatovej verzie tejto knihy vyšla v edícii *Petlice*, vydávanej Ludvíkom Vaculíkom v Prahe (1979), druhá časť *Sám proti noci v Mníchove* (1984) a tretia časť s názvom *Listy do večnosti* vo vydavateľstve J. Škvoreckého v Toronte (1988). Predchádzal jej zborník *Písačky pro Dominika Tatarku*, ktorý vyšiel v edícii *Petlice* na počesť 70. výročia Tatarkovho narodenia roku 1976. Základnými témami trilógie sú rozprávačov vzťah k ženám, august 1968, spoločenský vývoj v rokoch normalizácie s osobitným zreteľom na

oficiálny literárny život, spomienka na domov, rodičov a detstvo atď. Písačky v slovenčine vyšli prvý raz až roku 1999 pod názvom Písačky pre milovanú Lutéciu v pražskom vydavateľstve Labyrint.

Ďalšie Tatarkovo dielo sa zrodilo roku 1985 počas rozhovorov s pražskou historičkou umenia Evou Štolbovou. Rozprával v nich o detstve, štúdiách, stretnutiach so spisovateľmi atď. Ide o poeticko-reflexívne spomínanie, ktoré dostalo názov Navrávačky a vyšlo roku 1988 vo vydavateľstve Index v Kolíne nad Rýnom. Ešte pred novembrom 1989 uverejnili Slovenské pohľady prvú časť Navrávačiek, čím sa Tatarka prvý raz po roku 1968 vrátil do verejne publikovanej slovenskej literatúry. Ako dokument vo forme pôvodného rozhovoru vyšiel prepis 20 audiokaziet, ktoré boli základom prozaickej podoby Navrávačiek roku 2000 pod názvom Navrávačky s Dominikom Tatarkom. Eva Štolbová je zostavovateľkou a autorkou aj spomienkovej knihy *Lamento* (1994). Súbežne s Navrávačkami vznikla próza Emanuela, ktorá dosiaľ nebola publikovaná. K jeho celoživotnému dielu patrí aj bibliofília *V ne-čase*, ktorá vyšla roku 1978 ako samizdat. V posledných rokoch života ukladal Dominik Tatarka svoje prozaické majstrovstvo do listov. Jednou z adresátok jeho listov bola Erika Podlipná, ktorá z nich vytvorila knihu s názvom *Koláž* (1993). V strhujúcej tragickej ľúbostnej dráme normalizačného temna sa v nej stretávajú dvaja rovníocenní partneri: spisovateľ Bartolomej Slzička, čiže Dominik Tatarka, a Erika Podlipná ako Terencia. Pri príležitosti piateho výročia Tatarkovej smrti sa v bratislavskom Štúdiu S zišli priatelia i znalci jeho diela. Časť tohto večera zachytáva publikácia *Ešte s vami pobudnúť* (1994), ktorá obsahuje príspevky priateľov a literárnych vedcov, ktorí sa osobne na stretnutí zúčastnili, aj tých, ktorí spomínali na diaľku.

Tatarka sa od 40. rokov venoval aj literárnej publicistike a neskôr napísal aj niekoľko štúdií o slovenskom výtvarnom umení. Knižný výber z jeho statí o literatúre a výtvarníctve vyšiel pod názvom *Proti démonom* (1968). Tatarkove dosiaľ knižne nepublikované úvahy, state a články, alebo uverejňované len fragmentárne, vyšli v knižnej podobe pod názvom *Hovory o kulture a obcování* (Praha 1995).

D. Tatarka sporadicky prekladal z francúzštiny (diela Vercorsa, A. de Musseta, G. de Maupassanta). Z jeho niekoľkých filmových scenárov sa realizoval film *Priehrada* (réžia P. Bielik) a už spomínaná *Panna Zázračnica*.

Tatarka je najvýznamnejšou osobnosťou slovenskej disidentskej literatúry. Za Písačky sa stal prvým nositeľom Ceny Jaroslava Seiferta, zriadenej Nadáciou Charty 77 pre najlepšie diela českej a slovenskej literatúry, ktoré nesmeli vyjsť doma. Roku 1990 mu udelili Národnú cenu SR in memoriam a 28. októbra 1990 mu udelili Rad T. G. Masaryka I. triedy in memoriam. Zároveň v tom istom roku na návrh Václava Havla bola v Stockholme založená Cena Dominika Tatarku.

Z literatúry o Tatarkovi je zaujímavá kniha *Dominik Tatarka Mezi domovem, Prahou a Paříží* (2001), ktorú napísal Zdeněk Eis. Autor tu opisuje obdobie rokov 1913 až 1939 v živote spisovateľa - jeho detstvo, gymnaziálne štúdiá, prvé literárne pokusy, príchod do Prahy na Karlovu univerzitu roku 1934 a štipendijný pobyt na parížskej Sorbonne. Text dopĺňajú ukážky z korešpondencie, citácie z Tatarkových diel, autentické fotografie a faksimile archívnych dokumentov.

Prevzaté : Základná škola Dominika Tatarku v Plevníku-Drienovom
www.books.sk

